

THE ART OF EDUCATION AND TRAINING (historical review)

Evgenia Ivanova

ABSTRACT: This article offers a brief historical review of Arts and Culture's impact from Antiquity into modern days upon the provision of sustainable education for our young and the development of their mental potential.

KEYWORDS: art, education, school

Изследването е финансирано по проект № РД-08-130/07.02.2018 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Дори непознатият в детайли с историята на педагогиката би могъл лесно да предположи кога изкуството е било застъпено в обучението на децата през различните епохи. За това ясно „говорят“ развитието на обществото, степента на свобода на мисленето и словото, отношението към правата на хората, в крайна сметка наличието на висока наука и изкуство.

Разбира се, основните умения, които са цел за постигане в училище от Древността до днес, са свързани с базовите знания – четене, писане, смятане. Нямаме данни за по-ранни училища, но за разлика от древноизточните, в древногръцките се появява отношение към изкуството – и то отявлено. Знаем с какво е известно древногръцкото общество – развита демокрация, градско и държавно устройство, примери за добро управление с център народа, справедливост, но и висша класа, аристокрация, високи идеали и постижения в изкуството и науката.

В книгата си „История на началното образование (в света)“ Горан Попов съобщава, че в Древна Атина училището формира граматическата и музикалната способност на учениците, което го отличава от образователните институции в други градове-държави. Има известно разширяване на учебната програма в сравнение с древноизточните програми за елементарно училище. Освен да чете, да пише, да брои, детето в древноатинското училище опознава и литературата, и поезията, пее и свири. Има две различни институции – училище по граматика и училище на китариста. „В училището на китариста се формира музикалната способност. Изучават се не само пеене и музика, но и поезия и декламация. Там преподават особен вид дидаскали – рапсоди, т.е. декламатори-певци. Те се опитват да въведат учениците в лирическото и драматическото изкуство, като към това е включван съпроводът чрез свирене и вокализация“ [4:13]. Учениците усвояват свиренето на лира и (или) китара, учат музика – тоналности, ладове, ритъм. Усвояват и мерената реч, което им позволява да опознаят театъра, да участват в драматични роли. Освен това художественото слово се използва при религиозни тържества и в науката – история, география, теология, философия. „Остава да се прибави, че в училището на китариста твърде силен е моралният акцент. Защото учителят по лира се грижи за благоразумието на младежа и същият да не върши нищо лошо; той принудително внедрява в детската му душа ритмите и хармониите, за да стане детето по-изискано и в думите и в постъпките си“ [4:13].

Платон също се фокусира върху присъствието на изкуството в грижата за подрастващите и тяхното обучение. Великият философ подчертава, че музиката учи на добронравие, а доброто трябва да бъде винаги повече от страстите. Според него добронравието е във всички художествени дейности.

В Средновековието изкуствата не са във фокуса на образованието. Възпитанието е посветено на морала. Изучава се четене, което осигурява достъп по свещените писания,

рецитира се непрекъснато. През XII век нова идея за начално образование-възпитание изказва Джон от Солсбъри. Ударение се поставя на граматиката, като част от нея е поезията. Смята се, че риториката и докосването до мерената реч е привилегия на образованите хора.

При преломното влияние на Ренесанса се оформя и модел за начално училище, разбира се, основано и фокусирано върху хуманитарното образование – всичко е подчинено на човека с неговите умения, таланти, виждания, стремежи. Училища се откриват в големите градове, както и в дворци – някои са частни, други – подчинени на религиозни ордени. Има сведения, че някъде се изучават несвободни (приложни) изкуства, както и че се прилагат нови методи чрез игри. Основните дисциплини са църковно пеене и свирене, четене и писане на латински. Има обаче двама преподаватели: „единият по пеене и основни науки, а другият води заниманията по основи на свободните изкуства. В домашната образователна практика, доста разпространена от XV–XVI век, образователната програма се осъществява на две равнища. При първото се учат четене, писане и молитви, при второто – се въвличат за усвояване нови неща – перфектно писане, музика, танци. И в двете се включва възпитанието в порядъчност“ [4:36]. В края на Ренесанса в Англия Ричард Мълкастър налага своето виждане, че трябва и бедни, и богати деца да изучават освен основните предмети още музиката и рисуването.

В XVIII век се появяват народни училища във Франция, като през следващия век се разпространяват масово, под ръководството на Наполеон Бонапарт, който издава закон за организирането на първоначални училища. „Те се управляват в началото от духовни особи, а после от светски. Програмата им се състои от следните предмети: френски език, пеене, гражданственост, писане и аритметика, като по-късно се добавят родна история и география, елементи на естествена наука, конструиране, моделиране, музика, гимнастика, военни упражнения за момчета и шиене за момичета“ [4:48]. Присъствието на занимания с изкуства е слабо в Основното училище на Ян Амос Коменски, но пък там се учи вероучение с главни текстове от Светото писание, катехизисът; освен това космография и занаяти – тоест отново човекът с неговите търсения, ум и духовни потребности и задачи е в центъра на образованието. Застъпена е и философията, което важи и за Древния свят – при развитите общества, човекът изследва себе си и отношението си с околния свят, включително невидимия.

Много е интересен опитът на великия руски писател, общественик и мислител Лев Толстой. Той основава училище за селските деца (във възрастта 7–13 години) в своята своеобразна комуна в Ясна поляна, където една от основните дейности, логично спрямо неговите способности, е писането на съчинения. Толстой изповядва принципа, че не бива педагогът да променя и преиначава написаното от децата по дадена тема, следва само да търси смисъла заедно с ученика си, да го кара да размишлява, да си отговаря на въпросите, които сам поставя в собствения си текст. Възгледите му се оспорват впоследствие от педагози и творци като крайни в доверието към децата, но най-вероятно свободата и широтата на мислене, развити в тези занимания, са значими. Иначе в Яснополянското училище в програмата сякаш има всичко нужно: тя включва „12 предмета: механично и постепенно четене, писане, калиграфия, граматика, свещена история, руска история, рисуване, чертаене, пеене, математика, беседи из областта на естествените науки, закон божи. Началноучилищният си опит Толстой подплътнява с издаваните от него списание „Ясна поляна“, учебна книга „Азбука“, учебниците „Руски книги за четене“ и „Аритметика“, пособията „Детски кръг по четене“, разказите „Детска мъдрост“, „За всеки ден“, „Пътят на живота“ и статии“ [4:80].

Възможната комуникация между педагогиката и изкуството е разглеждана още в XIX век. Има много симпатизанти на идеята за прилагането на „естетическия принцип“ в педагогиката в Германия. Там Бруно Майер чете за пръв път лекции по „естетична педагогика“ през 1869г.

В Южна Англия в края на XIX век се появява подготвително училище, където работят освен по системата на д-р Мария Монтесори, така също и с проектна дейност и драматизации, учейки децата на откривателство, любознателност, давайки познанието чрез експеримент и търсене – нещо, което е основна препоръка в съвременното образование.

Какво се случва в променилия света XX век? 20-те години в Англия във вече задължителното начално образование от 5 до 12-годишна възраст, освен четене, писане, литература, чужд език, математика, биология, физика, има силно застъпени и изкуства – танц, драма, поезия, музика, както и занаяти. Тук продължава вниманието към откривателските способности на учениците, към мисленето, акцентира се в обучението и на играта. В това време

в САЩ работи вече Джон Дюи, който изповядва свободното развитие на децата, докосването до практиката, занаятите, работата на проектен принцип, дейностите по интереси, защото детето ще избере как да допринесе по-късно за развитието на цивилизацията.

Може да кажем, че вече имаме съвременно училище. Във Франция Роже Кузине създава „свободните групи“, в които учениците се събират по интереси и създават във взаимопомощ колективен труд, но вече НЕ ТОЛКОВА РЕЗУЛТАТЪТ Е ВАЖЕН, А ПРОЦЕСЪТ – това е и един от основните принципи в заниманията с изкуство при децата от начален етап. Не се оценява тяхното постижение в тази сфера, а трудът, който са положили, откритията, които са направили по пътя на сътворението, ценностите, които са придобили. Появява се естественото възпитание – чрез израстване и общуване с другия, не чрез постулати и наказания. В метода на свободните групи „учебният материал се съдържа в дейността, не в предмета. Съществуват три типа занимания: Ръчен труд (ръкоделие, рисуване или градинарство); Литературна дейност, свързана с четенето и писането на интересни разкази, стихове и пиеси; Интелектуални упражнения, в описание и класификация на факти от история, география и аритметика“ [4:84].

Преди Втората световна война, когато се наблюдава известно дехуманизиране, се развива още школата на Селестен Френе (Франция, 30-те години). Той въвежда печатница, свободни текстове, учебни картотеки и обучаващи ленти, нравствено и гражданско образование чрез кооператив. В Хамбург, Германия, през 1918 г. В. Паулсен прилага интегрирано обучение, без отделни предмети, извеждане сред природата и наблюдения, следване естественото развитие на детските интереси.

Любопитен пример за нестандартно училище дава писателят Георги Данаилов в своя забележителен труд „Убийството на Моцарт“. Той разказва за идеите на шотландеца Александър Нийл и създаденото от него място „Съмърхил“, основано през 1921 г. Там учениците са от около 5 до 16-годишна възраст, средно по 50 на брой едновременно (наполовина момчета и момичета). Нийл дълго преди да направи своето училище преподава в стандартни учебни заведения, но смята, че философията им не е добра, защото „се основават върху схващанията на възрастните какво трябва да учат децата и датира от времето, когато психологията е била непозната наука“ [3:221]. С жена си те създават училище, в което избират друг път на възпитание – не чрез дисциплина, внушение и доминация, а с вяра, че децата са добри, която не губят през всички 40 години в които ръководят това място. Съмърхил е пример за продължително съществуване на институция за деца с програма със свободно възпитание и обучение без принуда. Там няма задължителна възраст за начало на четене или задължителни предмети – всеки ученик прави това, което умее, в което се чувства силен и заинтересуван, колкото иска. Преподавателите чакат кога детето ще пожелае да се научи на нещо и му го показват. Учи се много и ръководителят казва, че е „възможно нашите 12-годишни да отстъпват на своите връстници от традиционните училища в правописа и смятането с дробни, но в един изпит, който изисква оригиналност, те ще бъдат далеч по-напред“ [3:222]. Освен това, Нийл изповядват схващането, че играта не пречи на ученето, а напротив – тя е задължителен и важен жизнен фактор. И все пак те не допускат свободия, защото работят на принципа „няма абсолютна свобода, правата на другия трябва да се съблюдават, но всеки трябва да има лична свобода“ [3:223]. Методиките не са нови, а резултатите са много добри. За първите 40 години, през Съмърхил преминават около хиляда деца, станали по-късно лекари, учени, писатели, музиканти, артисти, инженери, модисти и танцьори. Оказва се, че възпитаниците са трудолюбиви хора, а в един рапорт на Министерството на просветата (което не признава официално Съмърхилското училище) е отбелязано: „Децата тук са пълни с живот и стремежи. Никакви белези на скука или апатия. В училището цари атмосфера на удоволствие и толерантност. А обичта, с която то се ползва сред бившите си ученици, е доказателство за успеха му“ [8:224]. Всъщност сред примерите, които дава Данаилов, има и един от труда на самия Нийл – как един от учениците е нещастен, че ще пропусне урока по география поради заболяване... Нийл не е много познат, въпреки че е чел лекции в Оксфорд и Кеймбридж. Неговото заведение е добре познато в Скандинавия, откъдето напоследък ни заливат с примери за добро образование. Има училища, вдъхновени от Съмърхил, в САЩ, Япония, Русия, Полша, Израел. В публикация във в-к „Сега“ от 28.01.2008 г. е записано, че тогава училището се ръководи от дъщерята на Нийл – Зои Рийдхед, която следва постулатите на баща си. „Последно тя участва в няколко уъркшопа с един бивш самърхилец в Източен Лондон. В един от тях дала

на хлапетата роли и заформила нещо като редова училищна среща. "Едното каза: смятам, че трябва да имаме повече време за игра; другото – трябва да имаме игра след всеки урок; и бившият ученик, който беше с мен им казва: защо не предложите просто да отпадне задължението да влизате в часовете? Тогава едно момче вдигна ръка и отвърна: ако го направя, ще ме изключат... Тъжна работа: малчуган, който е убеден, че ще отпадне, ако предложи нещо такова – какво говори това за шанса му да стане гражданин?", пита се Рийдхед“ [1]. На тези, които биха се обявили против да се учи без правила, може да се каже, че всъщност в „Съмърхил“ имат 172 правила за поведение и т.н. и училището е признато от ООН за своето изключително добро отношение към децата.

Педагогическата наука проявява специален интерес към ролята на изкуството за развитие на духовните сили на младите хора, за приложимостта му като възпитателно средство“. Вече в ХХ век Михаил Герасков установява, че се формира „гедище за нова образователна цел: развитие на творческите сили на детето, облагородяване на чувствата и развитие на ученическата личност чрез изкуството и чрез свободна художествена дейност“ [2:261]. Както посочва М. Герасков, друг, силно привързан към темата, е Ернст Вебер. Той предлага педагогиката да се основе върху естетиката, тъй като смята, че детската природа е „противна на научното издирване“, защото детето мисли с образи, у него преобладава фантазията, а не абстрактният разум“ [2:263].

В условията на съвременната цивилизация образованието се оказва безпомощно и безполезно без възпитанието“. Именно културата и изкуството ще ни осигурят така желаното трайно възпитание на ниво, мечтаните от всеки педагог заинтересувани и внимателни деца, изпълнени с естествено и социално любопитство. За съжаление, в момента около нас не се срещат често такива деца. Повечето са изнервени, страдащи от липса на внимание, със затруднена концентрация, без интерес към всичко, освен бързо сменящите се картинки в техническите средства за игра и забавление.

References:

1. **Vestnik “Sega”**, електронно издание, 28.01.2008.
2. **Geraskov, M.** Osnovi na didaktikata. S., 1935.
3. **Danailov, G.** Ubiystvoto na Motsart. Veliko Tarnovo, Abagar, 2004, p. 221.
4. **Popov, G.** Istoriya na nachalното образование (v sveta).

*Assoc. Prof. PhD Evgenia Ivanova
Department of Technological and Vocational Education,
Preschool and Primary School Education
Pedagogical faculty
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e.ivanova@shu.bg*